

Чернявська Олена Сергіївна,
здобувач ступеня вищої освіти «бакалавр»,
студентка навчально-наукового інституту № 2
Національної академії внутрішніх
Науковий керівник: *Волошин Олексій*
Гнатович, старший викладач кафедри
криміналістичного забезпечення та судових
експертиз навчально-наукового інституту № 2
Національної академії внутрішніх

ЩОДО МОЖЛИВОСТЕЙ СУДОВИХ ЕКСПЕРТИЗ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ ПРОТИ ДОВКІЛЛЯ

Екологічні проблеми сьогодення набули без перебільшення глобального та системного характеру. Зміна клімату, знищення озонового шару, ерозія ґрунтів, випадіння кислотних дощів, зростання кількості викидів та відходів, збільшення споживання генномодифікованих продуктів та чимало інших факторів є стійкими, поширеними і масштабними процесами, що вкрай негативно відображаються на стані довкілля. Більш того, традиції природокористування, а саме звичка, що сформувалася протягом багатьох років щодо полювання, риболовлі, порубок лісу як засобу забезпечення їжею і будівельними матеріалам призвели до того, що посягання на суспільні відносини щодо охорони навколишнього природного середовища і раціонального використання природних ресурсів, незаконне їх захоплення навіть не ідентифікуються окремими верствами населення як злочин. У свою чергу, зростання кількості злочинів проти довкілля завдає не тільки матеріальних, але й моральних втрат суспільству і державі, заподіює непоправної шкоди природі, і на жаль, здоров'ю людей.

Структуру екологічної злочинності утворюють злочини проти екологічної, ядерної, радіаційної, біологічної безпеки – 1,9 %, злочини у сфері охорони земель – 4,8 %, злочини у сфері охорони надр – 18,6 %, злочини у сфері охорони вод – 1,1 %, злочини у сфері охорони атмосферного повітря – 0,9 %, злочини у сфері охорони тваринного світу – 27,7 %, злочини у сфері охорони рослинного світу – 44,1 %, злочини у сфері охорони природних комплексів – 0,9 %. Побудовано математичну модель тренду, що описує динаміку екологічних злочинів і відображає тенденції екологічної злочинності, та дало змогу здійснити короткострокове прогнозування рівня екологічної злочинності. Встановлено найпоширеніші види екологічних злочинів, які посягають на довкілля в цілому, та злочинів, що мають локальний

об'єкт посягання.

У процесі розслідування злочинів проти довкілля доводиться призначати різноманітні експертизи, завдяки яким вдається одержувати відповіді на численні питання. Однак при всій їх різноманітності є відносно невелике коло типових питань, які вирішуються за допомогою судово-експертних досліджень. Якщо наслідки негативного впливу на природне середовище очевидні, експертиза дозволяє встановити причини події, у тому числі причини захворювання або загибелі рослин, тварин, людей. При складності відповідних екологічних правил за допомогою експерта може бути встановлений факт їх порушення, а також відповідність вимогам безпеки для навколишнього природного середовища технічного проекту, іншої технічної документації певного господарського об'єкта, його устаткування, очисної споруди, технологічного процесу. До основних завдань судово-експертних досліджень у справах аналізованої категорії належить також визначення розміру матеріальної шкоди, заподіяної порушенням природоохоронних правил, і профілактичних заходів, які доцільно вжити з метою запобігання таких порушень у майбутньому.

Питання, що стосуються природи й концентрації шкідливих речовин, вирішуються в рамках судово-хімічної експертизи. З її допомогою можна одержати відповіді на питання, чи є в даних зразках повітря (грунту, води) забруднюючі речовини (компоненти, не властиві їх нормальному складу), і якщо так, то які саме й у яких концентраціях, чи перевищують вони гранично припустимі; чи належить дана речовина до розряду токсичних хімічних препаратів, які активно впливають на організм людини й навколишнє природне середовище; чи належить дана хімічна речовина до категорії шкідливо впливаючої на озоновий шар Землі тощо.

У рамках токсикологічної експертизи встановлюється, чи містяться в наданих об'єктах (пробах повітря, води, ґрунту) отруйні речовини, шкідливі для здоров'я людей, тварин, птахів, риб. Радіологічна експертиза дозволяє виявити в наданих об'єктах радіоактивні ізотопи й визначити їх вид.

Сьогодні значні можливості в розслідуванні злочинів проти довкілля надає технічна експертиза. Важливу групу вирішуваних з її допомогою питань становлять ті, які спрямовані на встановлення характеру об'єктів дослідження і їх відповідностей вимогам екологічної безпеки: чи відповідає цим вимогам різна технічна документація, устаткування, очисні споруди, процес очищення викидів, використовувана сировина, матеріали, паливо, і якщо ні, то в

чому виражається невідповідність; чи належить певний пристрій до системи очисних споруд даного об'єкта; яка здатність даної очисної споруди в порівнянні з нормативним очищенням, і якщо нижче її, то наскільки саме; чи допускають конструкція, технічний стан устаткування й режим експлуатації певного пристрою без застосування очисних споруд.

Різновидом технічної є технологічна експертиза. Коло вирішуваних нею питань, як правило, таке: а) чи відповідає технологічний режим затвердженому проекту (нормативним вимогам), і якщо ні, то в чому полягає невідповідність і як впливає на екологічну безпеку виробництва; б) які причини відхилення технологічного процесу від нормативних вимог; в) чи обґрунтовані дані зміни технологічного процесу з погляду забезпечення екологічної безпеки виробництва; г) які технологічні причини викидів в обсязі (або з концентрацією шкідливих речовин), що перевищує гранично припустимі концентрації; д) яким був обсяг шкідливих викидів за певний період часу, з урахуванням обсягу випущеної продукції, особливостей технологічного процесу, коефіцієнта корисної дії очисних споруд і інших виробничих факторів; е) чи правильно технологічний процес відображений у відповідних облікових документах; ж) чи є паливо, сировина, використовувані на даному об'єкті, кондиційними, і якщо ні, то в чому це полягає і як позначається на виробничому процесі з погляду небезпеки для навколишнього середовища; з) які заходи вдосконалення технологічного процесу варто вжити з метою забезпечення екологічної безпеки виробництва.

Ще одним різновидом технічної експертизи є будівельно-технічна експертиза. Під час її призначення перед експертом ставляться, як правило, такі питання: а) наскільки правильно проведені проектні й дослідницькі роботи; б) чи допущені при проведенні будівельно-монтажних робіт відступи від проекту, і якщо так, то в чому вони полягали й чи могли негативно вплинути на якість об'єкта щодо його екологічної безпеки; в) чи відповідають будівельно-монтажні роботи, проведені при будівництві певного об'єкта, вимогам екологічної безпеки (у тому числі будівельним нормам і правилам, нормативним вимогам газово-пилових викидів), чи забезпечене будівництво надійними засобами відведення, очищення викидів в навколишнє середовище, і якщо ні, то в чому полягає невідповідність вимогам; г) чи одночасно з об'єктом здані очисні споруди.

Гідрометеорологічна експертиза призначається при необхідності вирішити такі питання: а) у якому напрямі й на якій

площі могли поширитися певні забруднюючі речовини від даного джерела викидів при певних метеорологічних умовах; б) яка повинна бути концентрація викинутих даним об'єктом забруднюючих речовин на даній території залежно від певних умов (відстань від об'єкта до зони забруднення, висота вивідних труб, обсяг викидів, напрям і швидкість вітру, температура повітря); в) в яку пору року й за який проміжок часу дані забруднюючі речовини могли переміститися на певну відстань у певному регіоні; г) чи могли отрутохімікати з певного об'єкта потрапити на вказану територію повітряним шляхом; д) які заходи щодо профілактики забруднень навколишнього середовища доцільно вжити на даному об'єкті з урахуванням місцевих гідрометеорологічних умов.

Важливим завданням судово-медичної експертизи є встановлення причини, механізму захворювання або смерті людини, дійсних або можливих наслідків для людей, викликаних забрудненням природного середовища. Зазначена експертиза вирішує такі питання: яка причина смерті (або захворювання) даної особи; чи не наступила смерть (або хвороба) внаслідок отруєння, і якщо так, то якою речовиною отруїлася людина; яким шляхом шкідлива речовина потрапила в організм певної особи (через дихальні шляхи, шкіру або інше); який характер ушкодження здоров'я освідчуваного, чи не втратив він працездатність, і якщо так, то яка ступінь її втрати; до яких наслідків могло призвести потрапляння даної шкідливої речовини в організм людини при відсутності вчасної медичної допомоги; чи являє небезпеку для здоров'я людей певна концентрація даних забруднюючих речовин у виробничих викидах в атмосферне повітря.

При розслідуванні порушень природоохоронних правил, які пов'язані з негативними наслідками для тваринного світу, може знадобитися призначення судово-ветеринарної експертизи. При необхідності визначення екологічних характеристик певного об'єкта пізнання (технічного проекту підприємства, певного виду діяльності або регіону) призначається екологічна експертиза. Вона здатна дати відповіді на такі питання: а) чи відповідає технічний проект даного підприємства вимогам екологічної безпеки, і якщо ні, то в чому полягає невідповідність; б) чи властиві даному регіону ознаки зони екологічного лиха й, при позитивній відповіді, у чому вони проявляються; в) чи потребує даний регіон особливого екологічного захисту, і якщо так, то до якої категорії він належить (заповідник, заказник, національний природний парк, пам'ятник природи, зелена зона); г) чи являє даний вид господарської діяльності загрозу для здоров'я людей, представників тваринного або рослинного світу.

Питання, які вимагають використання відомостей з різних областей знання, вирішуються в рамках комплексної експертизи. Так, при визначенні величини заподіяної порушенням природоохоронних правил матеріальної шкоди поряд зі спеціальними знаннями в галузі економіки можуть знадобитися пізнання в агротехніці, зоотехніці або ветеринарії, залежно від того, чому саме заподіяна шкода – сільськогосподарським рослинам чи тваринам. Оптимальні заходи, необхідні для попередження порушень правил охорони тваринного світу, можуть бути визначені з комплексним використанням знань в галузі зоотехніки й ветеринарії. Для встановлення можливості заподіяння шкоди навколишньому середовищу промисловими викидами, можуть знадобитися знання в галузі медицини, ветеринарії, агротехніки, зоотехніки тощо.

Експертизу у провадженнях про злочини проти довкілля слід призначати тільки тоді, коли в цьому є дійсна необхідність, коли без відповіді експерта на певні питання неможливо встановити істину в справі.

Список використаних джерел

1. Кримінальне право України. Особлива частина [Текст]: підручник./ за ред. М.І.Мельника, В.А. Клименка.- : Київ:и Юридична думка, 2004. – 656 с.
2. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 № 4651-VI (станом на 05.верес.2019р.) URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>
3. Про судову експертизу: Закон України зі змінами та доповненнями, внесеними законами України від 23.04.2003 р. № 662-IV (ред. від 1.січ. 2019 р.) URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12>.
4. Закон України «Про основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року № 2697-VIII 28 лютого 2019 року.
5. Інструкції з організації проведення та оформлення експертних проваджень у підрозділах Експертної служби Міністерства внутрішніх справ України: затверджено Наказом МВС України 17.07.2017 р. № 591 1343 URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z1390-15>. [4]
6. Інструкція про призначення та проведення судових експертиз та науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз: Наказ Міністерства юстиції України від 08 жовтня 1998 р. № 53/5 ред. від 22.02.2019 р.

7. Постанова Пленуму Верховного Суду України «Про судову практику у справах про злочини та інші правопорушення проти довкілля» від 10 грудня 2004 р. №17.

8. Виступ Президента України Володимира Зеленського під час Міжнародного саміту кліматичних амбіцій, що був присвячений п'ятій річниці Паризької кліматичної угоди та підготовці до кліматичної Конференції ООН зі змінами клімату, який відбувся в онлайн форматі 13 грудня 2020 року.

9. Судові експертизи в кримінальному праві України: навч. Посіб : [за заг. ред. О.Г. Рувіна]. Київ:Видавництво Ліра, 2019. 424 с.

Чорноус Юлія Миколаївна,
професор кафедри криміналістики та
судової медицини Національна академія
внутрішніх справ, доктор юридичних наук,
професор

КРИМІНАЛІСТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ: ОСОБЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ

Термін «криміналістичне забезпечення», завдячуючи фундаментальним напрацюванням вчених-криміналістів, є невід'ємною складовою понятійного апарату науки криміналістики та важливим практичним завданням, що визначає ефективність діяльності правоохоронних органів.

Термін «забезпечення» за своєю сутністю полягає у створенні умов, засобів, гарантуванні реалізації діяльності у певній сфері суспільного життя. Засоби, методи, прийоми роботи з інформацією про подію кримінального правопорушення розробляє криміналістика, тому досягнення завдань кримінального провадження значною мірою залежить від розроблення його належного криміналістичного забезпечення.

На думку В. Ю. Шепітька, сучасний стан криміналістики не може обмежуватися тими завданнями, які були поставлені на її вирішення у минулому столітті. Завдання криміналістики в сучасних умовах обумовлені необхідністю системного криміналістичного забезпечення відповідних органів правозастосування, спрямовані на оптимізацію процесу розслідування злочинів, встановлення істини у справі, відновлення справедливості [1, с. 58].

Враховуючи різні аспекти проблематики, що висвітлюються у науковій літературі та реалізуються у практичній діяльності правоохоронних органів, вважаємо необхідним приділити увагу